

Gabriel García Márquez

*De generaal in
zijn labyrint*

ROMAN

Vertaald uit het Spaans door Mieke Westra

MEULENHOF

De gecursiveerde woorden zijn opgenomen in de verklarende
woordenlijst op blz. 303-304.

Deze vertaling is gebaseerd op de Spaanse uitgave van deze roman,
verschenen in 1989 bij uitgeverij Mondadori España; een aantal
wijzigingen die de auteur later in zijn tekst heeft aangebracht,
is in de vertaling verwerkt.

Eerste druk 1989, zevende druk 2014

Oorspronkelijke titel *El general en su laberinto*

Copyright © 1989 by the Estate of Gabriel García Márquez

Copyright Nederlandse vertaling © 1989 Mieke Westra en

Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Omslagbeeld © *The Hungry Lion*, 1905 (oil on canvas),

Rousseau, Henri J.F. (Le Douanier) (1844-1910) / Kunstmuseum,

Basel, Switzerland / Artothek / Bridgeman Images

Vormgeving omslag Studio Vruchtvlies

Vormgeving binnenwerk CeevanWee, Amsterdam

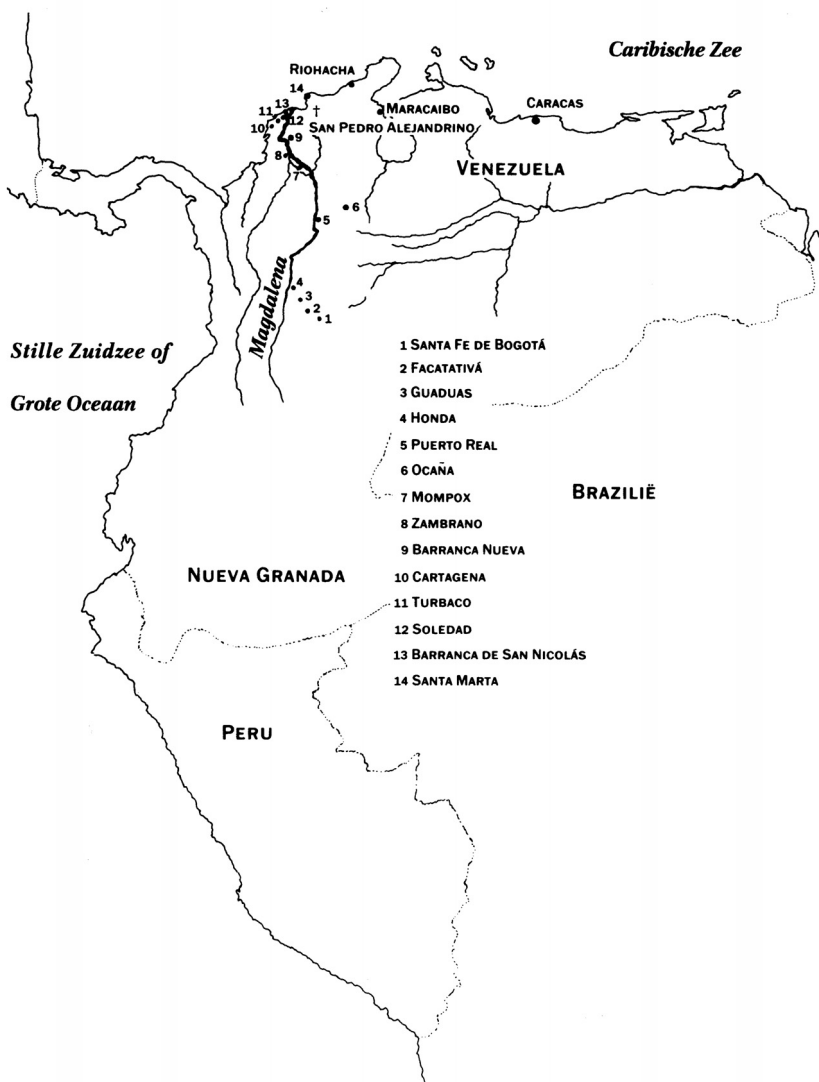
Auteursfoto © The Douglas Brothers

www.meulenhoff.nl

ISBN 978 90 290 9038 4 / NUR 302

Voor Álvaro Mutis,
die me het idee cadeau deed dit boek te schrijven

Het is of de duivel mijn hele leven bestuurt
Simón Bolívar, brief aan Santander, 4 augustus 1823

Schematische kaart van de laatste reis van Bolívar, 1830

José Palacios, zijn oudste dienaar, zag hem naakt en met wijdopen ogen rondrijven in het zuiverende water van de badkuip en dacht even dat hij verdronken was. Hij wist dat dit een van zijn vele methoden van nadenken was, maar de toestand van vervoering waarin hij ronddobberde, leek op die van iemand die al niet meer van deze wereld was. Hij waagde zich niet dichterbij, maar riep hem zachtjes omdat hij de opdracht had gekregen hem vóór vijf uur te wekken zodat ze bij het ochtendgloren konden afreizen. De generaal kwam los uit zijn betovering en ontwaarde in het schemerduister de blauwe, doorzichtige ogen, het kroezige, eekhoornkleurige haar en de onverschrokken, majestueuze gestalte van zijn persoonlijke bediende, die het kopje met het aftreksel van klaprozen met Arabisch gom in zijn hand had. De generaal greep zich krachteloos vast aan de handsteunen van de badkuip en verrees met de onstuimigheid van een dolfijn uit het geneeskrachtige water, wat men van zo'n mager lichaam niet verwacht zou hebben.

‘Laten we gaan,’ zei hij. ‘Als de weerlicht, want niemand hier houdt van ons.’

José Palacios had hem dat al zo vaak en bij zoveel verschillende gelegenheden horen zeggen dat hij nog niet kon geloven dat het waar was, ook al werden de lastdieren gereedgehouden in de stallen en begon het officiële gevolg

zich te verzamelen. Hij hielp hem haastig zich af te drogen en trok de dikke poncho over zijn naakte lichaam, want hij beefde zo dat het kopje in zijn handen rinkelde. Maanden geleden, toen hij een gemslederen broek aantrok die hij sinds de frivole avonden in Lima niet meer had gedragen, had hij ontdekt dat hij naarmate zijn gewicht afnam ook kleiner werd. Zelfs zijn naaktheid was anders, want zijn lichaam was bleek en zijn hoofd en zijn handen waren als het ware verschroeid door het meedogenloze klimaat. In juli van dat jaar was hij zesenzeventig geworden, maar zijn stugge Caribische krulhaar was al asgrauw en zijn botten zaten scheef door het vroegtijdige verval, en hij bood zo'n uitgeeterde aanblik dat het er niet naar uitzag dat hij volgend jaar juli zou halen. Zijn besliste gebaren leken echter bij iemand anders te horen die minder beschadigd was door het leven, en hij drentelde voortdurend rusteloos rond. Zijn eigen natte voetsporen op de rafelige matten ontwijkend, dronk hij de kruidendrank in vijf gloeiendhete slokken op waardoor hij bijna zijn tong verbrandde, en het was of hij de drank van de herrijzenis dronk. Maar hij zei geen woord voordat de klok van de naburige kathedraal vijf uur had geslagen.

‘Zaterdag acht mei van het jaar dertig, dag van de Allerheiligste Maagd, middelares van alle genade,’ meldde de dienaar.

‘Sinds drie uur vanochtend regent het.’

‘Sinds drie uur in de vroege ochtend van de zeventiende eeuw,’ zei de generaal met een stem die nog verward klonk door de scherpe adem van de slapeloosheid. En hij voegde er ernstig aan toe: ‘Ik heb de hanen niet gehoord.’

‘Hier zijn geen hanen,’ zei José Palacios.

‘Hier is niets,’ zei de generaal. ‘Dit is een land van ongelovigen.’

Ze waren immers in Santa Fe de Bogotá, zesentwintig-honderd meter boven het niveau van de verre zee, en het enorme slaapvertrek met kale muren dat was blootgesteld aan de ijzige winden die door de slechtsluitende ramen binnendrongen, was voor niemands gezondheid erg gunstig. José Palacios zette het scheerbekken en het roodfluwelen etui met het scheergerei van verguld metaal op het marmer van de toilettafel. Hij plaatste de kandelaar met de kaars op een richel dicht bij de spiegel, zodat de generaal voldoende licht zou hebben, en schoof de vuurpot dichterbij om zijn voeten te verwarmen. Vervolgens gaf hij hem een bril met vierkante glazen en een fijnzilveren montuur, die hij altijd voor hem in zijn vestzak bij zich droeg. De generaal zette hem op en schoor zich even behendig met zijn rechter- als met zijn linkerhand, omdat hij van nature zowel links- als rechtshandig was, en met een verbazingwekkende beheersing van dezelfde hand die hem een paar minuten geleden in de steek had gelaten toen hij het kopje moest vasthouden. Het eindigde ermee dat hij zich op het gevoel schoor en door het vertrek bleef rondlopen, want hij probeerde zo min mogelijk in de spiegel te kijken om niet geconfronteerd te worden met zijn eigen ogen. Vervolgens trok hij met korte rukjes de haren uit zijn neus en zijn oren, poetste zijn volmaakte tanden met houtskoolpoeder op een zijden tandenborstel met zilveren steel, knipte en polijstte de nagels van zijn handen en zijn tenen, trok ten slotte de poncho uit en goot de inhoud van een fles eau de cologne over zich heen, zijn hele lichaam met beide handen masserend tot hij uitgeput was. Die ochtend droeg hij de dagelijkse mis van zijn reiniging met een koortsachtiger verbetering dan gewoonlijk op, omdat hij zijn lichaam en ziel probeerde te zuiveren van twintig jaar zinloze oorlogen en teleurstellingen van de macht.

Het laatste bezoek dat hij de vorige avond had ontvangen, was dat van Manuela Sáenz geweest, de onverschrokken *quiteña* die hem liefhad maar hem niet tot de dood zou volgen. Zij bleef achter om zoals altijd de generaal goed op de hoogte te houden van alles wat er in zijn afwezigheid gebeurde, want sinds enige tijd vertrouwde hij niemand meer behalve haar. Hij liet een paar relikwieën onder haar hoede achter die geen enkele waarde hadden behalve dat ze van hem waren geweest, evenals een paar van zijn meest geliefde boeken en twee koffers met persoonlijke paperassen. Toen ze de vorige dag kort en formeel afscheid namen, had hij tegen haar gezegd: 'Ik hou heel veel van je, maar ik zal nog meer van je houden als je nu nog verstandiger bent dan anders.' Zij vatte dat op als een huldeblijk, een van de vele die hij haar in acht jaar vurige liefde had gegeven. Van al zijn bekenden was zij de enige die het geloofde: ditmaal vertrok hij inderdaad. Maar zij was ook de enige die tenminste een reden had om te hopen dat hij terug zou komen.

Ze dachten niet dat ze elkaar voor de reis nog een keer zouden zien. Maar de gastvrouw wilde hun een laatste heimgelukkig vaarwel schenken en liet Manuela in rijkleding via de poort van de stallen binnen om de puriteinse plaatselijke gemeenschap met haar vooroordelen om de tuin te leiden. Niet omdat zij clandestiene geliefden waren, maar om tegen elke prijs de goede naam van het huis te bewaren. Hijzelf was nog banger, want hij droeg José Palacios op om de deur van de aangrenzende zitkamer, waar het huispersoneel altijd doorheen moest en waar de adjudanten van de wacht tot lang na het bezoek bleven zitten kaarten, niet te sluiten.

Manuela las hem twee uur lang voor. Ze was tot voor kort jong gebleven, maar nu begon haar omvang de overhand te krijgen op haar leeftijd. Ze rookte een zeemanspijp, parfuu-

meerde zich met verbenawater dat een lotion voor militairen was, kleepte zich als een man en trok met soldaten op, maar haar hese stem was nog steeds volmaakt voor de schemerdonkere uren van de liefde. Ze las bij het schaarse licht van de kandelaar, zittend op een stoel waar nog het wapenschild van de laatste onderkoning op was afgebeeld, en hij luisterde naar haar, liggend op zijn bed, in de burgerkleding die hij binnenshuis droeg en met de poncho van *vicuña*-wol over zich heen. Slechts het ritme van zijn ademhaling wees erop dat hij niet sliep. De titel van het boek was *Lección de noticias y rumores que corrieron por Lima en el año de gracia de 1826*,* van de Peruaan Noé Calzadillas, en zij las met een theatrale nadruk die heel goed bij de stijl van de auteur paste.

Het volgende uur was in het sluimerende huis alleen haar stem te horen. Maar na de laatste ronde barstte er opeens een unaniem en bulderend gelach van veel mannen los, waardoor de honden in de buurt in rep en roer raakten. Hij deed zijn ogen open, meer nieuwsgierig dan ongerust, waarop zij het boek sloot dat op haar schoot lag, terwijl ze de pagina met haar duim markeerde.

‘Het zijn je vrienden,’ zei ze tegen hem.

‘Ik heb geen vrienden,’ zei hij. ‘En mocht ik er nog een paar hebben, dan zal dat niet voor lang zijn.’

‘Ze zijn daar om jou te bewaken zodat men je niet kan vermoorden,’ zei ze.

Op die manier vernam de generaal iets wat de hele stad al wist: niet één maar verschillende aanslagen werden tegen hem beraamd en zijn laatste aanhangers zaten daarbinnen te

* Relas van tijdingen en geruchten die in het jaar onzes Heren 1826 door Lima gingen (vert.)

wachten om die aanslagen te verijdelen. Het voorportaal en de gaanderijen rondom de binnentuin waren bezet door de huzaren en de grenadiers, allen Venezolanen, die hem zouden begeleiden tot de haven van Cartagena de Indias, waar hij aan boord van een zeilschip met bestemming Europa zou gaan. Twee van hen hadden hun slaapmatten uitgespreid om dwars voor de toegangsdeur van het vertrek te gaan slapen en de adjudanten zouden in de aangrenzende zitkamer blijven kaarten wanneer Manuela ophield met lezen, maar de tijden waren er niet naar om ergens zeker van te zijn te midden van zoveel manschappen van onduidelijke herkomst en verschillend allooi. Zonder van zijn stuk te raken door het slechte nieuws, gebod hij Manuela met een handgebaar verder te gaan met lezen.

Hij had de dood altijd beschouwd als een onontkoombaar risico van het vak. Hij had al zijn oorlogen in de gevarenlinie gevoerd, zonder ooit een schrammetje op te lopen, en hij bewoog zich met zo'n roekeloze kalmte te midden van het vijandelijk vuur, dat zelfs zijn officieren genoeg namen met de voor de hand liggende verklaring dat hij zichzelf als onkwetsbaar beschouwde. Hij was ongedeerd gebleven in alle aanslagen die tegen hem beraamd waren en verschillende keren was zijn leven gered omdat hij niet in zijn eigen bed sliep. Hij liep zonder lijfwacht rond en hij at en dronk alles wat hem waar dan ook werd aangeboden. Alleen Manuela wist dat zijn onverschilligheid geen onnadenkendheid of fatalisme was, maar de weemoedige zekerheid dat hij arm en naakt en zonder de troost van de publieke dankbaarheid in zijn bed zou sterven.

De enige opmerkelijke verandering die hij die laatste avond in de riten van de slapeloosheid aanbracht, was dat hij voor het slapengaan geen bad nam. José Palacios had het al

vroeg voor hem klaargemaakt, met water van geneeskrachtige bladeren om zijn lichaam te versterken en het slijm los te maken, en hij had het op de goede temperatuur gehouden zodat hij erin kon wanneer hij het wilde. Maar hij wilde niet. Hij nam twee laxepillen voor zijn chronische verstopping en maakte zich klaar om in te dommelen op het geroezemoes van de pikante roddelpraatjes van Lima. Plotseling werd hij, zonder duidelijke oorzaak, overvallen door zo'n hevige hoestbui dat het huis op zijn fundamenten leek te schudden. De officieren die in de aangrenzende zitkamer aan het kaarten waren, wisten niet wat ze moesten doen. Een van hen, de Ier Belford Hinton Wilson, verscheen in de deuropening van de slaapkamer om te zien of ze hem nodig hadden, en hij zag hoe de generaal op zijn buik dwars over het bed lag terwijl hij zich bijna het hart uit het lijf braakte. Manuela hield zijn hoofd boven het wasbekken. José Palacios, de enige persoon die toestemming had om zonder kloppen het slaapvertrek binnen te gaan, bleef gealarmeerd naast het bed staan tot de crisis voorbij was. Toen haalde de generaal diep adem en met zijn ogen vol tranen wees hij naar de toilettafel. 'Dat komt van die grafbloemen,' zei hij.

Zo ging het altijd, want altijd vond hij wel iemand die onvoorzien schuldig kon zijn aan zijn rampspoed. Manuela, die hem beter kende dan wie ook, beduidde José Palacios dat hij de vaas met de verlepte lelies van die ochtend mee moest nemen. De generaal strekte zich weer met gesloten ogen op het bed uit en zij ging op dezelfde toon als daarvoor verder met lezen. Pas toen ze de indruk had dat hij in slaap gevallen was, legde ze het boek op het nachttafeltje, drukte een kus op zijn door koorts verschroeide voorhoofd en zei fluisterend tegen José Palacios dat ze vanaf zes uur die ochtend voor een laatste afscheid bij het gehucht Cuatro Esqui-

nas zou zijn, waar de koloniale weg naar Honda begon. Vervolgens sloeg ze een veldcape om zich heen en liep op haar tenen de slaapkamer uit. Toen deed de generaal zijn ogen open en zei met een zwakke stem tegen José Palacios: 'Zeg tegen Wilson dat hij haar begeleidt tot haar huis.'

Het bevel werd uitgevoerd tegen de zin van Manuela, die vond dat ze alleen beter af was dan onder begeleiding van een piket lanciers. José Palacios ging haar met een olielamp voor tot de stallen, die rondom een binnentuin met een stenen fontein lagen waar de eerste lelies van de vroege ochtend begonnen te bloeien. De regen hield even pauze en de wind was opgehouden met tussen de bomen te fluiten, maar aan de ijzige hemel was geen ster te bespeuren. Kolonel Belford Wilson bleef het wachtwoord van die nacht herhalen om de schildwachten die op de matten in de gaanderij lagen, gerust te stellen. Toen hij langs het raam van de grote zitkamer liep, zag hij dat de gastheer bezig was koffie in te schenken voor de groep vrienden, militairen en burgers die zich gereedmaakten om de wacht te houden tot het moment van vertrek.

Toen hij in de slaapkamer terugkwam vond hij de generaal ten prooi aan ijlkoorts. Hij hoorde hem onsamenhangende woorden brabbelen die in een enkel zinnetje waren samen te vatten: 'Niemand begreep er ook maar iets van.' Zijn lichaam lag te gloeien op de brandstapel van de koorts en hij liet een paar knetterende, stinkende winden.

De generaal zou de volgende dag zelf niet kunnen zeggen, en zou het zich evenmin weten te herinneren, of hij in zijn slaap had gepraat of wakker had liggen ijlen. Het waren wat hij zelf 'mijn dementiecrisisen' noemde. Die niemand meer verontrustten omdat hij er al ruim vier jaar aan leed, zonder dat ook maar één dokter het gewaagd had er een

wetenschappelijke verklaring voor te zoeken, en men hem bovendien de volgende dag met zijn verstand onaangetast uit zijn as zag herrijzen. José Palacios wikkelde hem in een deken, liet de olielamp op het marmer van de toilettafel branden en verliet het vertrek zonder de deur te sluiten om in de aangrenzende zitkamer te blijven waken. Hij wist dat hij zich op elk moment van de ochtend kon herstellen en in het koude water van de badkuip zou stappen om te proberen zijn krachten, die waren aangetast door de verschrikking van de nachtmerries, te herwinnen.

Het was het einde van een rumoerige dag. Een garnizoen bestaande uit zevenhonderdnegenentachtig huzaren en grenadiers was in opstand gekomen, onder het voorwendsel dat ze de betaling van drie maanden achterstallige soldij eisten. Dat was echter niet de werkelijke reden: de meesten van hen kwamen uit Venezuela en velen hadden aan de oorlogen voor de bevrijding van vier staten deelgenomen, maar in de afgelopen weken waren ze het slachtoffer van zoveel beledigingen en provocaties op straat geweest, dat ze goede redenen hadden om zich zorgen te maken over hun lot wanneer de generaal het land eenmaal verlaten had. Het conflict werd geregeld door proviand voor onderweg te verschaffen en duizend *goudpesos* uit te betalen in plaats van de zeventigduizend die de opstandelingen eisten, zodat dezen tegen de avond naar hun land van herkomst waren vertrokken, met in hun kielzog een ordeloze menigte lastdraagsters met hun kinderen en huisdieren. Het lawaai van de militaire trommels en koperen blaasinstrumenten kon niet het geschreeuw overstemmen van het gepeupel dat honden tegen hen ophitste en trossen voetzoekers naar hen gooide om hun mars te verstoren, iets wat ze nooit tegen vijandelijke soldaten hadden gedaan. Elf jaar eerder, na drie lange eeu-

wen van Spaanse overheersing, was don Juan Sámano, de woeste onderkoning, vermomd als pelgrim langs dezelfde straten gevlucht, maar met zijn hutkoffers boordevol gouden afgodsbeelden en onbewerkte smaragden, heilige toekans en glazen kasten die schitterden van vlinders uit Muzo, en vanaf de balkons vergoten velen tranen, wierpen hem een bloem toe en wensten hem uit het diepst van hun hart een kalme zee en een voorspoedige reis toe.

De generaal had in het geheim deelgenomen aan de onderhandelingen over het conflict, zonder het huis te verlaten dat hem in bruikleen was gegeven en dat het eigendom was van de minister van Oorlog en Zeevaart, en ten slotte had hij generaal José Laurencio Silva, zijn aangetrouwde neef en meest vertrouwde adjudant, met de opstandige soldaten meegestuurd, als garantie dat er zich tot de grens met Venezuela geen nieuwe onlusten zouden voordoen. Hij zag de stoet onder zijn balkon niet, maar hij had de klaroenen en de trommels gehoord en het rumoer van de menigte die op straat samendromde en wier kreten hij niet kon verstaan. Hij vond het zo onbelangrijk dat hij onderwijl met zijn schrijvers de achterstallige correspondentie doornam en een brief dicteerde aan grootmaarschalk don Andrés de Santa Cruz, president van Bolivia, waarin hij hem mededeelde dat hij afstand deed van de macht, maar zich er niet zo zeker van toonde of hij naar het buitenland zou reizen. 'Ik zal de rest van mijn leven geen enkele brief meer schrijven,' zei hij toen hij klaar was. Later, terwijl hij de koorts van de siësta lag uit te zweten, drongen de kreten van een ver tumult tot in zijn dromen door en schrok hij wakker van een reeks knallen van donderbussen die evengoed door opstandelingen als door vuurwerkmakers konden zijn afgestoken. Maar toen hij ernaar informeerde, antwoordden ze hem dat

het feest was. Meer niet: 'Het is feest, generaal.' Zonder dat iemand, zelfs José Palacios niet, het had gewaagd hem uit te leggen wat voor feest dat wel was.

Pas toen Manuela het hem tijdens haar bezoek van die avond vertelde, begreep hij dat het zijn politieke vijanden waren, de mensen van de demagogische partij zoals hij ze noemde, die door de straten trokken en met instemming van het openbaar gezag de gilden van handwerkslieden tegen hem opzetten. Het was vrijdag, marktdag, wat de chaos op de Plaza Mayor in de kaart speelde. Tegen het invallen van de duisternis werd de opstandige menigte uiteengedreven door een regen die heviger was dan gewoonlijk en gepaard ging met bliksemschichten en donderslagen. Maar het kwaad was al geschied. De studenten van het San Bartolomé-college hadden de kantoren van het hoogerechtshof bestormd om een openbaar proces tegen de generaal af te dwingen en ze hadden een manshoog portret van hem in olieverf, geschilderd door een voormalige vaandrig van het bevrijdingsleger, met een bajonet doorstoken en van het balkon gegooid. De rumoerige menigte, die dronken was van het maïs-bier, had de winkels in de Calle Real en de dranklokalen in de buitenwijken die niet tijdig hun deuren hadden gesloten, geplunderd en ze had op de Plaza Mayor een generaal van zaagselkussens gefusilleerd die geen blauwe kazak met gouden knopen nodig had om door iedereen herkend te worden. Ze beschuldigden hem ervan dat hij in het geheim de aanstichter van de militaire ongehoorzaamheid was, in een late poging zich weer meester te maken van de macht die hem door het congres eenstemmig was ontnomen, nadat hij haar twaalf jaar lang onafgebroken had uitgeoefend. Ze beschuldigden hem ervan dat hij een presidentschap voor het leven wilde om vervolgens het veld te

ruimen voor een Europese prins. Ze beschuldigden hem ervan dat hij voorwendde een reis naar het buitenland te maken terwijl hij in werkelijkheid naar de grens van Venezuela trok, met het voornemen om vandaar aan het hoofd van de opstandige troepen terug te keren en opnieuw de macht te grijpen. De openbare muren waren overdekt met libellen, zoals de beledigende schotschriften in de volksmond werden genoemd, en zijn meest uitgesproken aanhangers zaten elders ondergedoken tot de gemoederen weer zouden zijn bedaad. De pers, die op de hand was van generaal Francisco de Paula Santander, zijn voornaamste vijand, had voedsel gegeven aan het gerucht dat zijn vage ziekte waarover met zoveel tamtam werd gesproken en de hinderlijke ophef over zijn vertrek simpele politieke manoeuvres waren waarmee hij wilde bereiken dat men hem zou verzoeken te blijven. Terwijl Manuela Sáenz hem die avond de details van de roerige dag vertelde, probeerden de soldaten van de waarnemend president een met houtskool geschreven opschrift op de muur van het aartsbisschoppelijk paleis uit te wissen: 'Hij gaat niet weg en hij gaat niet dood.' De generaal slaakte een zucht. 'Het moet er wel slecht met de wereld voorstaan en met mij nog erger,' zei hij, 'dat dit alles zich op een paar honderd meter van hier kon afspelen en dat ze me wijsmaakten dat het een feest was.'

Feit is dat zelfs zijn beste vrienden niet geloofden dat hij zou vertrekken, noch als president noch uit het land. De stad was te klein en de mensen waren te nieuwsgierig om de twee zwakke punten van zijn onzekere reis niet te onderkennen: dat hij niet genoeg geld had om waar dan ook met zo'n omvangrijk gevolg heen te gaan en dat hij als gewezen president niet het land kon verlaten zonder de toestemming van de regering, toestemming die hij uit boosaardigheid

zelfs niet had gevraagd. Het bevel om de bagage in gereedheid te brengen, dat hij ostentatief gaf zodat het gehoord kon worden door wie maar wilde, werd zelfs door José Palacios niet als een doorslaggevend bewijs aanvaard, omdat hij bij andere gelegenheden, onder het mom dat hij zou vertrekken, zo ver was gegaan een huis te ontmantelen en dan bleek het steevast een trefzekere politieke manoeuvre te zijn. Zijn adjudanten hadden het gevoel dat de symptomen van ontgoocheling zich het afgelopen jaar maar al te duidelijk bij hem hadden gemanifesteerd. Het was echter vaker gebeurd, en op het moment dat ze het het allerminst verwachtten zagen ze hem met nieuw elan wakker worden en de draad van het leven onstuimiger dan tevoren opnemen. José Palacios, die deze onvoorziene veranderingen altijd van nabij kon volgen, gaf er zijn eigen draai aan: 'Wat meneer denkt, weet meneer alleen.' Zijn herhaaldelijke aankondigingen dat hij zou terugtreden waren in de volksliederen ingelijfd, meteen al toen hij in dezelfde rede waarmee hij het presidentschap aanvaardde in dubbelzinnige bewoordingen verklaarde: 'Mijn eerste dag van vrede zal de laatste zijn van de macht.' In de daaropvolgende jaren trad hij zo vaak en onder zulke verschillende omstandigheden terug, dat men nooit meer zeker wist wanneer het waar was. De meest opzienbarende aankondiging had hij twee jaar geleden gedaan, op de avond van de vijftiengste september, toen hij ongedeerd ontkwam aan een samenzwering om hem in zijn slaapkamer in het regeringsgebouw te vermoorden. De delegatie van het congres die hem vroeg in de ochtend bezocht, nadat hij zes uur lang in nachtkleding onder een brug had gezeten, vond hem in een wollen deken gewikkeld en met zijn voeten in een bak heet water, meer geveld door teleurstelling dan door koorts. Hij deelde hun

mee dat er geen onderzoek naar de samenzwering zou worden ingesteld, dat er niemand berecht zou worden en dat het congres, dat tegen nieuwjaar zou samenkomen, onmiddellijk bijeengeroepen moest worden om een nieuwe president van de republiek te kiezen.

‘Daarna,’ besloot hij, ‘verlaat ik Colombia voorgoed.’

Maar het onderzoek werd ingesteld, de schuldigen werden met ijzeren hand gestraft en veertien van hen werden op de Plaza Mayor gefusilleerd. De wetgevende vergadering die op 2 januari bijeen zou komen, kwam pas zeventien maanden later bijeen en niemand repte meer over aftreden. Maar er was in die periode geen buitenlandse bezoeker, toevallige stamtafelgenoot of vriend die hem bezocht, tegen wie hij niet had opgemerkt: ‘Ik ga ergens heen waar ze van me houden.’

De publieke berichten dat hij doodziek was werden evenmin als een geldige aanwijzing beschouwd. Niemand twijfelde aan zijn kwalen. Integendeel, sinds hij de laatste keer van de oorlogen in het Zuiden was teruggekeerd, constateerde iedereen die hem onder de erebogen van bloemen door zag gaan verbaasd dat hij alleen maar was teruggekeerd om te sterven. In plaats van op Palomo Blanco, zijn historische paard, reed hij op een kaal muilnier met rieten dekkleden; zijn haar was vergrijsd en zijn voorhoofd doorploegd met talloze rimpels, en hij droeg een smerige kazak met een uitgescheurde mouw. De roem had zijn lichaam verlaten. Tijdens de sombere feestavond die hem in het regeringsgebouw werd aangeboden, zat hij de hele avond in zichzelf gepantserd, en het is nooit duidelijk geworden of het politieke verdorvenheid was of een simpele vergissing toen hij een van zijn ministers aansprak met de naam van een ander.

Dat de dood hem op het gezicht geschreven stond was niet voldoende om de mensen te doen geloven dat hij vertrok, want al zes jaar lang werd er beweerd dat hij stervende was en toch bleef hij onverminderd gezag uitstralen. Het eerste bericht was afkomstig van een officier van de Britse marine, die hem toevallig ontmoette in de woestijn van Pativilca, ten noorden van Lima, terwijl de oorlog voor de bevrijding van het Zuiden in volle gang was. Hij trof hem aan in een armzalige hut die als geïmproviseerd onderkomen diende voor het hoofdkwartier, op de grond en in een wollen cape gewikkeld, met een lap om zijn hoofd omdat hij de kilte van zijn botten in de moordende hitte midden op de dag niet verdroeg en zelfs te zwak was om de kippen te verbijten die om hem heen liepen te pikken. Na een moeizaam gesprek dat doorsneden was met vlagen demantie, nam hij met een hartverscheurende dramatiek afscheid van zijn bezoeker: 'Ga en vertel de wereld hoe u mij op deze onherbergzame zandvlakte, midden in de kippenstront, zag sterven,' zei hij.

Men vertelde dat hij een zonnesteek had die hij onder de kwikzilverachtige zon van de woestijn had opgelopen. Men vertelde later dat hij in Guayaquil en vervolgens dat hij in Quito op sterven lag, waar hij geveld was door buikgriep, met als meest onrustbarende symptoom onverschilligheid voor de wereld en absolute zielerust. Niemand wist op wat voor wetenschappelijke basis die berichten berustten, maar hij was altijd wars van de kennis van artsen en stelde zelf de diagnose en schreef zichzelf recepten voor op grond van *La médecine à votre manière*, van Donostierre, een Frans handboek voor huismiddeltjes dat José Palacios overal mee naartoe sleepte, als een orakel om elke stoornis van het lichaam of de ziel te begrijpen en te genezen.

Hoe dan ook, er was geen vruchtbaarder doodstrijd dan de zijne. Want terwijl men dacht dat hij in Pativilca op sterven lag, trok hij opnieuw over de toppen van de Andes, behaalde hij de overwinning in Junín, voltooidde hij de bevrijding van heel Spaans-Amerika door in Ayacucho te zegevieren, stichtte hij de republiek Bolivia en was ook nog, bedwelmd door de roem, in Lima zo gelukkig als hij nooit was geweest en ook nooit meer zou zijn. Zodat de herhaalde aankondigingen dat hij zich vanwege zijn ziekte ten slotte zou terugtrekken uit de regering en uit het land, en de officiële handelingen die dat leken te bevestigen, niet meer waren dan de vicieuze herhalingen van een drama dat men te vaak had gezien om het nog te geloven.

Enkele dagen na zijn terugkeer nam hij, na een wrange bijeenkomst van de ministers, maarschalk Antonio José de Sucre bij de arm. 'U blijft hier bij mij,' zei hij. Hij voerde hem mee naar zijn werkkamer, waar hij maar heel weinig uitverkorenen ontving, en dwong hem bijna om in zijn eigen leunstoel plaats te nemen. 'Deze plaats behoort u nu meer toe dan mij,' zei hij.

De grootmaarschalk van Ayacucho, zijn dierbare vriend, was heel goed op de hoogte van de situatie in het land, maar de generaal deed deze nog eens uitvoerig uit de doeken voordat hij met zijn voorstel op de proppen kwam. Over een paar dagen zou de wetgevende vergadering bijeenkomen om de president van de republiek te kiezen en een nieuwe grondwet goed te keuren, als een laatste poging om de gouden droom van een verenigd continent te redden. Peru, dat in handen was van een aristocratie die de klok wilde terugzetten, leek voorgoed verloren. Generaal Andrés de Santa Cruz hield Bolivia bij de halster en leidde het een eigen weg op. Venezuela had zojuist, onder leiding van gene-

raal José Antonio Páez, zijn onafhankelijkheid afgekondigd. Generaal Juan José Flores, algemeen prefect van het zuiden, had Guayaquil en Quito verenigd en de onafhankelijke republiek Ecuador gesticht. De republiek Colombia, eerste embryo van een onmetelijk, verenigd land, was teruggebracht tot het vroegere onderkoninkrijk Nueva Granada. Zeventien miljoen Zuid-Amerikanen, die amper van het leven in vrijheid hadden geproefd, waren overgeleverd aan de willekeur van hun plaatselijke leiders.

‘Kortom,’ besloot de generaal, ‘alles wat we met onze handen hebben opgebouwd, wordt door de anderen met hun voeten vertrapt.’

‘Een speling van het lot,’ zei maarschalk Sucre. ‘Het lijkt wel of we het ideaal van de onafhankelijkheid zo diep hebben ingezaaid dat deze volken nu proberen zich van elkaar los te maken.’

De generaal reageerde heftig. ‘Laat me niet nog eens de schurkenstreken van de vijand aanhoren,’ zei hij, ‘zelfs wanneer ze zo doeltreffend zijn als deze.’

Maarschalk Sucre verontschuldigde zich. Hij was een intelligente, ordelijke, verlegen en bijgelovige man, en de zachtmoedigheid van zijn gezicht was zelfs niet door de oude littekens van de pokken aangetast. De generaal, die toch zeer op hem gesteld was, had gezegd dat hij veinsde bescheiden te zijn zonder dat hij het was. Hij was de held van Pinchincha, Tumusla en Tarqui en hij had toen hij amper negentwintig jaar oud was de roemrijke slag in Ayacucho geleid, waardoor het laatste Spaanse bolwerk in Zuid-Amerika werd vernietigd. Maar meer dan om zijn uitnemende staat van dienst stond hij bekend als een grootmoedig overwinnaar en als een talentvol staatsman. Op dat moment had hij afstand gedaan van al zijn functies en liep hij rond zonder

enig militair vertoon, in een zwarte kamgaren overjas die tot op de enkels reikte en steevast met opgeslagen kraag om zich tegen de snijdende, ijzige winden uit de nabije bergen te beschermen. Zijn enige en, volgens zijn wens, laatste toezegging aan de staat was dat hij als afgevaardigde voor Quito zitting zou nemen in de wetgevende vergadering. Hij was vijfendertig jaar, had een ijzeren gezondheid en was dolverliefd op doña Mariana Carcelén, markiezin van Solanda, een beeldschone en schalkse quiteña, bijna een meisje nog, met wie hij twee jaar geleden bij volmacht was getrouwd en bij wie hij een dochtertje van zes maanden had.

De generaal kon zich niemand voorstellen die beter gekwalificeerd was dan hij om hem als president van de republiek op te volgen. Hij wist dat hij vijf jaar jonger was dan de voorgeschreven leeftijd, een grondwettelijke beperking die door generaal Rafael Urdaneta was ingevoerd om hem de pas af te snijden. De generaal was echter in het geheim bezig stappen te ondernemen om die wijziging terug te draaien.

‘Stem toe,’ zei hij, ‘en dan zal ik als opperbevelhebber aanblijven en om de regering heen draaien als een stier om een kudde koeien.’

Hij zag er verzwakt uit, maar zijn vastbeslotenheid was overtuigend. De maarschalk wist echter al geruime tijd dat de stoel waarop hij zat nooit de zijne zou zijn. Kort geleden, toen men hem voor het eerst de mogelijkheid bood om president te worden, had hij verklaard dat hij nooit een land wilde besturen met een systeem en een koers die met de dag wisselvalliger werden. Hij meende dat de eerste stap in de richting van de zuivering moest inhouden dat de militairen van de regering werden uitgesloten, en hij wilde aan het congres het voorstel doen dat geen enkele generaal in de volgende vier jaar president zou kunnen worden, misschien

met de bedoeling om op zijn beurt Urdaneta de pas af te snijden. Maar de sterkste tegenstanders van deze wijziging zouden ook de sterksten blijken: de generaals zelf.

‘Ik ben te moe om zonder kompas te varen,’ zei Sucre. ‘Bovendien weet u net zo goed als ik, excellentie, dat we hier geen behoefte hebben aan een president, maar aan een onderdrukker van opstanden.’

Hij zou natuurlijk deelnemen aan de wetgevende vergadering en hij zou het zich zelfs tot een eer rekenen als voorzitter op te treden als hem dat werd aangeboden. Maar meer niet. Veertien jaar oorlogen hadden hem geleerd dat er geen grotere overwinning bestaat dan het er levend af te brengen. Het presidentschap van Bolivia, het uitgestrekte, onbekende land dat hij had gesticht en met wijsheid bestuurd, had hem inzicht gegeven in de wisselvalligheden van de macht. Zijn verstand had hem inzicht gegeven in de zinloosheid van de roem. ‘Dus nee, excellentie,’ besloot hij te zeggen. Op 13 juni, de feestdag van de heilige Antonius, wilde hij bij zijn vrouw en dochter in Quito zijn, om samen met hen niet alleen die naamdag te vieren maar alle naamdagen die de toekomst hem schonk. Sinds vorig jaar Kerst stond zijn besluit vast om alleen voor hen, maar dan ook uitsluitend voor hen te leven en samen gelukkig te zijn. ‘Dat is alles wat ik van het leven vraag,’ zei hij.

De generaal was verbijsterd. ‘Ik dacht dat niets me meer zou verbazen,’ zei hij. Hij keek hem recht aan. ‘Is dat uw laatste woord?’

‘Het voorlaatste,’ zei Sucre. ‘Mijn laatste is dat ik u eeuwig dankbaar zal zijn voor uw goedheid, excellentie.’

De generaal sloeg zich op zijn dij om zich los te maken uit een vervlogen droom. ‘Goed,’ zei hij. ‘U heeft zojuist voor mij de laatste beslissing van mijn leven genomen.’

Die avond schreef hij zijn ontslagbrief terwijl hij onder de demoraliserende invloed verkeerde van een braakmiddel dat hem door een of andere arts was voorgeschreven om zijn gal te kalmeren. Op 20 januari installeerde hij het congres met een afscheidsrede waarin hij de voorzitter, maarschalk Sucre, lof toezwaaide en hem de voortreffelijkste generaal van allen noemde. Zijn lovende woorden ontlokten een ovatie aan het congres, maar een afgevaardigde die dicht bij Urdaneta zat, fluisterde hem in het oor: 'Dat betekent dat er een generaal is die voortreffelijker is dan u.' De woorden van de generaal en de boosaardige opmerking van de afgevaardigde bleven als twee gloeiende naalden in het hart van generaal Rafael Urdaneta steken.

En terecht. Hoewel Urdaneta niet zoals Sucre een man van immense militaire verdiensten was en evenmin over dezelfde grote magnetische kracht beschikte, was er geen reden om aan te nemen dat hij minder voortreffelijk was. De generaal had hem zelf geprezen voor zijn kalmte en standvastigheid, zijn trouw en zijn genegenheid voor hem waren onloochenbaar en hij was een van de weinigen op deze wereld die hem in zijn gezicht de waarheid durfden te zeggen die hij liever niet onder ogen wilde zien. De generaal, zich bewust van zijn vergissing, probeerde deze in de drukproeven recht te zetten, en veranderde 'de meest voortreffelijke generaal' eigenhandig in: 'een van de voortreffelijkste generaals'. Die verbetering kon zijn rancune niet verminderen.

Dagen later, tijdens een bijeenkomst van de generaal met bevriende afgevaardigden, beschuldigde Urdaneta hem ervan dat hij voorwendde te vertrekken terwijl hij in het geheim aan zijn herverkiezing werkte. Drie jaar geleden had generaal José Antonio Páez met geweld de macht overgeno-